

УДК 378.12:81'243

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-42>**Ірина ДИМОВА,***orcid.org/0000-0003-1687-2658*

старший викладач кафедри англійської мови

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

(Миколаїв, Україна) *iryna.dimova.scientist@gmail.com*

РОЗВИТОК УМІНЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ТЕКСТАМИ ІНШОМОВНИХ ЗМІ

Нині інформація різного ґатунку перетворюється на економічну категорію. Результатом бурхливого розвитку медіа стає насичення ринку глядацьких інтересів, а наслідком – поділ каналів за тематикою, аудиторною, адресною, національною, територіальною, тимчасовою та іншими ознаками. З'являються нові телевізійні канали, періодичні друковані видання, інтернет-сайти. Масмедіа діють як фільтр, що відбирає, компонує та інтерпретує інформацію, бере на себе навчальні, просвітницькі функції, будучи своєрідною «паралельною школою» для молодого покоління.

Незважаючи на простоту і доступність інформації, якою людина, здавалося б, досить легко управляє, вона часом, сама того не помічаючи, стає об'єктом впливу інформаційного світу. Інформація, що передається каналами масмедіа, стає в сучасних умовах «продуктом» індустрії свідомості, але, разом з цим, далеко не завжди є всебічною і достовірною. Одностороння або спотворена інформація (яка передається, наприклад, телебаченням, що має велику силу пропагандистського навіювання), безсумнівно, потребує осмислення. Виникнення глобальної та інтерактивної системи комунікації, широке проникнення медіа в життя багатьох верств суспільства породжують нові проблеми в освіті, спрямовані на розвиток самостійного, критичного мислення, що включає вміння аналізувати та оцінювати медіаінформацію, протистояти її можливому маніпулятивному впливу.

При всій різноманітності визначень критичного мислення, у них можна побачити загальний зміст. Критичне мислення означає мислення оцінне, рефлексивне, що передбачає здатність ставити нові, повні сенсу питання, виробляти різноманітні аргументи, що підкріплюють, приймає незалежні продумані рішення.

Ключові слова: критичне мислення, розвиток мови, приймати рішення, генерувати ідеї, іноземна мова, процес мислення, навчальна програма.

Iryna DYMOVA,*orcid.org/0000-0003-1687-2658*

Senior Lecturer at the English Language Department

Petro Mohyla Black Sea National University

(Mykolaiv, Ukraine) *iryna.dimova.scientist@gmail.com*

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING SKILLS IN THE PROCESS OF WORKING ON TEXTS OF FOREIGN LANGUAGE MEDIA

Currently, information of various types is turning into an economic category. The result of the rapid development of the media is the saturation of the market of audience interests, and the consequence is the division of channels by subject, audience, address, national, territorial, temporary and other characteristics. New television channels, periodicals, and Internet sites are appearing. Mass media act as a filter that selects, composes and interprets information, it takes on educational and educational functions, being a kind of «parallel school» for the younger generation.

Despite the simplicity and availability of information, which a person seems to manage quite easily, he sometimes, noticing it himself, becomes an object of influence of the information world. In today's conditions, the information transmitted by mass media channels becomes a «product» of the consciousness industry, but, at the same time, it is far from always comprehensive and reliable. One-sided or distorted information (which is transmitted, for example, by television, which has a great power of propagandistic suggestion), undoubtedly needs to be understood. The emergence of a global and interactive communication system, the widespread penetration of media into the lives of many layers of society, create new problems in education aimed at the development of independent, critical thinking, which includes the ability to analyze and evaluate media information, to resist its possible manipulative influence.

With all the variety of definitions of critical thinking, you can see a common meaning in them. Critical thinking means evaluative, reflective thinking, which involves the ability to ask new, meaningful questions, produce various supporting arguments, and make independent, thoughtful decisions.

Key words: critical thinking, language development, making decisions, generating ideas, foreign language, thinking process, curriculum.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Критичне мислення з одного боку ще відбулася, а з іншого боку, дискусійною областю досліджень у різних дисциплінах протягом тривалого часу. Предмет «критичне мислення» вперше був запроваджений грецькими філософами і використовується з епохи Грецької імперії, отримавши значний, впливовий статус під час своєї подорожі з історії. Багато істориків вважають, що коріння критичного мислення можна простежити з часів Сократа 2500 років тому. Американський філософ, психолог та педагог Джон Дьюї широко відомий як «батько» сучасної традиції критичного мислення. Дьюї назвав критичне мислення як «рефлексивне мислення» та визначив його як активний, наполегливий, ретельний розгляд думок чи знань та подальших висновків, яких людина прагне. Крім того, Дьюї також передбачає, що критичне мислення виявляє тенденції, які потребують постійного регулювання. Визначення Дьюї передбачає, що критичне мислення має як інтелектуальний, так і емоційний компонент (Вукіна, Дементієвська, Сущенко, 2007: 155). Хоча серед фахівців вищої освіти існує спільна думка про важливість навичок критичного мислення, немає ясності щодо того, що таке критичне мислення. Існує цілий ряд визначень критичного мислення:

– Критичне мислення – це спосіб мислення про будь-якому предметі або проблемі, в якому людина покращує якість свого мислення шляхом вмілого аналізу, оцінки та перебудови його.

– Критичне мислення – це цілеспрямоване, саморегульоване судження, результатом якого є інтерпретація, аналіз, оцінка та висновок, а також пояснення доказових, концептуальних, методологічних, критеріологічних чи контекстуальних міркувань, на яких ґрунтується це судження.

– Критичне мислення – це здатність застосовувати міркування та логіку до нових чи незнайомих ідей, думкам та ситуаціям. Бути «просто розумним» сьогодні замало. Важливо вміти мислити продуктивно: без цього неможливий успіх у різних сферах життя. Такі навички мислення, як здатність обробляти інформацію, оцінювати її достовірність, аргументовано відстоювати свою думку, приймати правильні рішення, необхідні всім. При грамотному, системному підході ці та інші навички можна розвинути швидко та ефективно. Навички критичного мислення дають можливість аналізувати все, що бачите та чуєте; вибирати потрібну інформацію для певної мети; відстоювати свою думку за допомогою чітких аргументів;

писати відмінні роботи, робити правильний вибір у будь-якій ситуації (Пометун, 2016: 142). Широко визнано, що критичне мислення є важливою проблемою в сучасній освіті, та багато викладачів зацікавлені у навчанні критичного мислення своїх студентів. Метою навчання критичного мислення в рамках будь-яких навчальних дисциплін є покращення навичок мислення студентів, а також підготовка їх до існування у складному світі. Ми очікуємо, що студенти повинні навчатися, але ми не завжди вчимо їх, як це робити. Ми повинні вчити студентів думати. Натомість ми вчимо їх думати (Кроуфорд, 2006: 215). Використання критичного мислення на заняттях з іноземних мов має велике значення з кількох причин. По-перше, якщо студенти можуть взяти на себе відповідальність за власне мислення, вони можуть більш ефективно відстежувати та оцінювати свої методи навчання. По-друге, критичне мислення розширює навчальний досвід учнів та робить мову більш значущою для них. По-третє, критичне мислення має високий ступінь кореляції зі здобутками студентів. Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми та на які посилається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми Вотсон і Глейзер (1980) визначають концепцію критичного мислення як єдність відносини, знань та здібностей, які включають: а) цікавість і здатність виявляти наявність проблем і приймати докази, що підтверджують те, що вважається істинним; б) знання умов для побудови правильного висновку; с) генерування ідей та узагальнень, що підкріплюються логічними доказами, та д) здатність застосовувати ці відношення та знання (Василенко, 2020: 205).

Здатність критично мислити – те, що зазвичай очікується від випускників вищих навчальних закладів. За словами Пола та Елде (2005), критичне мислення набуло великого значення завдяки чотирьом тенденціям: швидким змінам, збільшенню складності, посилення взаємозалежності та збільшення небезпеки. Критичне мислення є важливою проблемою у вищій освіті, а розвиток навичок критичного мислення є однією з основних цілей бакалаврату (Калиняк, Морська, 2020: 662).

На рівні університету навички критичного мислення є необхідними під час використання інтелектуальних інструментів, за допомогою яких можна правильно оцінити мислення загалом. В цьому випадку, використовуючи навички критичного мислення, студенти можуть використовувати інтелектуальні інструменти, які пропонує критичне мислення – концепції та принципи, які

дозволяють їм аналізувати, оцінювати та покращувати процес мислення.

Студенти зможуть працювати над розвитком інтелектуальних цілісності, інтелектуальної стриманості, інтелектуальної вихованості, інтелектуальної емпатії, інтелектуального почуття справедливості та впевненості у своїх роздумах (Мединська, 2021: 200).

У контексті вищої освіти в Україні передбачається, що обмежене використання навичок критичного мислення та відсутність осмисленої діяльності є причинами, з яких студенти університетах часто не процвітають в обміні ідеями та критичний лист англійською мовою. Вони схильні приймати думки, не оцінюючи їх належним чином. Це, безсумнівно, пов'язано з тим, що більшість із них раніше навчалися у початкових та середніх школах, які, як правило, застосовували підхід, орієнтований на вчителя. Тому висловлюватися англійською мовою, як з метою комунікації, так і критично не завжди легко для студентів.

Формування цілей статті. Метою статті є демонстрація можливостей розвитку та використання навичок критичного мислення на заняттях з іноземної мови. Для того, щоб активізувати навички критичного мислення студентів, викладачі англійської мови повинні представити альтернативи, різні способи інтерпретації текстів та різні концепції світу. Процес мислення в сучасній освіті вимагає використання основної концепції критичного мислення, яка завжди має на увазі більше одного способу бачення речей і завжди людина сама вирішує, де істина при відповіді будь-яке питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що стосується викладання, то одним із можливих способів підвищення поінформованості студентів про критичне мислення є їх безпосереднє залучення до критичного мислення та діалогу з іншими, щоб вони могли замислитися над своїм власним процесом мислення та усвідомили свої розумові процеси за допомогою запитань та обговорення.

Під час викладання англійської мови хтось можете стверджувати, що студентам не потрібно виходити за рамки простого розуміння слів та речень.

Однак ті студенти, які використовують критичне мислення, краще вчаться, тому що вони набагато глибше розуміють сенс. Оскільки навчальні програми з англійської мови продовжують використовувати більше контенту для навчання англійської мови, стратегії критичного мислення дають студентам можливість аналізу-

вати та обробляти інформацію більш підходящими способами.

Нижче наведений приклад демонструє конкретний спосіб, яким можна почати використовувати критичне мислення на заняттях з іноземної мови. Він починається зі словника, одного з будівельних блоків мови. У разі розвитку словникового запасу студенти повинні запам'ятати слово з трьох сторін: за формою, значенням та вживання. Критичне мислення йде ще далі. Студенти повинні дізнатися як слово співвідноситься з іншими словами. Наприклад, припустимо, що студенти повинні вивчити наступний список лексичних одиниць, що містить назви видів транспорту:

bicycle skateboard
sailboat subway train
Airplane cruise ship
hot air balloon bus
rocket taxi

Переконавшись, що студенти правильно розуміють вищезазначені слова, можна запропонувати такі завдання:

1. Розділіть клас на групи із чотирьох осіб.
2. Попросіть студентські групи перерахувати вищезгадані види транспорту в порядку від найповільнішого до найшвидшого.
3. Попросіть кожну групу студентів обговорити свій список з іншою групою (Пометун, 2018: 95).

Ця діяльність, хоч би як це звучало, включає використання логіки і критичного мислення. Наприклад, студенти можуть вирішити, що Скейтборд, ймовірно, найповільніший вид транспорту в списку. Однак після цього стає трохи складніше. Велосипед швидше за вітрильника? Це залежить від швидкості вітру. Отже, вітрильник рухається з тією ж швидкістю, що і повітряна куля, оскільки вони обидва рухаються з вітром? Такі рухається швидше, ніж поїзд метро?

Насправді мета полягає не в тому, щоб отримати правильна відповідь, а в тому, щоб змусити студентів глибше задуматися про слова, про те, що вони уявляють, що вони є частиною великих систем і як вони пов'язані один з одним у цих системах.

Таким чином, студенти повинні використовувати все свої мовні навички у цьому процесі. Заняття таким чином, спрямоване не так на просте запам'ятовування слів, а воно стає цінним досвідом, який набувають студенти. У результаті вони краще запам'ятовують і використовують ці словникові слова після таких завдань.

Як згадувалося вище, студенти діляться на групи для спільної роботи та досягнення цілей кожного виду діяльності. Потім групи представ-

ляють свої ідеї та обговорюють свій вибір. Ці види завдань особливо корисні, тому що потім студенти будують речення, використовуючи ці слова. Крім того, у них є можливість вивчити словникові слова глибше з іншими студентами групи.

Розвиток критичного мислення має на увазі вміння вирішувати проблему, тобто. вміння побачити її, проаналізувати з різних точок зору, виділити складники, розглянути проблему в цілому, оцінити різні варіанти рішення (як власні, так і чужі) та вибрати оптимальний варіант.

Зрозуміло, що вирішити проблему легше, якщо вона є реальною, тобто. співвідноситься з власним життєвим досвідом учня. Серед відповідних для навчання проблем будуть ті, що пов'язані з вивченням різних текстів, аналізом ситуацій, проведення ділових ігор.

Дж. Бремсфорд розробив стратегію вирішення проблем, яка може бути застосована у роботі з текстами та аналізі ситуацій. Ця стратегія називається

«ІДЕАЛ».

I Identify a problem

D Debate a problem

E Essential solutions

A Activity

L Logical conclusions

I – Ідентифікуйте проблему. Проблема визначається у найзагальнішому вигляді.

D – Доберіться до її суті. Школярі формулюють проблему як питання. Він має бути гранично точним, конкретним, починатися зі слова «як» (How), і в ньому повинні бути відсутні заперечення (частка «не»).

E – Є варіанти розв'язання. Генерування якомога більшої кількості варіантів вирішення проблеми здійснюється за допомогою мозкової атаки. Будь-яка критика тут заборонена. Важлива кількість: чим більше рішень, тим краще (для графічної організації ідей можна використовувати кластер).

A – А тепер за роботу! Вибір оптимального варіанта (варіантів). Тепер учні зваживши всі «за» і «проти», обирають найкращий варіант вирішення проблеми.

L – Логічні висновки. Аналіз дій, вжитих для вирішення проблеми, логічні висновки. На

останньому етапі учні аналізують виконану ними роботу.

Список питань для аркуша вирішення проблем може бути наступним:

1. What is the main problem? Яку головну проблему мають вирішити герої?

2. What important information have you found? Який важливою інформацією забезпечив нас автор?

3. What do you know усі про це питання? Що ще знаєте, що допомогло б вирішити проблему? Що ще потрібно знати героям?

4. Find 3 main solution of the problem? Які три Основні методи вирішення проблеми?

5. What is the most suitable solution? Why? Котрий з вибраних вами способів найкращий та чому? (Стеценко, 2018: 153).

Дебати / форум / дискусія можуть також використовуватися для розвитку навичок критичного мислення.

Дебати можуть спонукати студентів критично розглядати теми з різних точок зору. Дебати можуть принести оптимальні результати за умови, що:

a) теми є переважно спірними;

b) теми стосуються заняття та предмета;

c) теми є цікавими та мотивуючими;

d) студенти дізнаються заздалегідь теми;

e) студентам дається достатньо часу, щоб обміркувати тему з різних сторін;

f) студенти мають достатньо можливостей для вільного та критичного самовираження (Шумейко, 2020: 350).

Висновки дослідження та перспективи подальших пошуків даного напрямку. Таким чином, слід підтримувати і вдосконалювати використання критичного мислення серед тих, хто вивчає мову, оскільки воно впливає на ефективність щодо мови. Розвиток мови та процес мислення тісно взаємопов'язані, і навчання навичкам мислення вищого порядку має бути невід'ємною частиною навчальної програми. Студенти, які мають навички критичного мислення, здатні мислити критично та творчо для досягнення цілей навчальної програми; здатні приймати рішення та вирішувати проблеми; здатні використовувати свої навички мислення та розуміти мову або її зміст; здатні розглядати навички мислення як навчання протягом усього життя; і, нарешті, інтелектуально, фізично, емоційно та духовно розвинені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкіна-Ковальчук О. В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09. Луцьк, 2006. 21 с.
2. Бондарук І. П. Формування критичного мислення дев'ятикласників у процесі навчання історії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київ. Ін-т педагогіки НАПН України, 2012. 276 с.

3. Вовк Т. В. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування особистості учня. *Педагогічна майстерня*. 2012. № 2 (14).
4. Гупан Н., Пометун О. Формування критичного мислення учнів у процесі навчання прав людини. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : збірник наук. Праць. Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2008. № 27.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: затверджений постановою КМУ від 23.11.2011 № 1392. URL: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards> (дата звернення 12.02.2024).
6. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів/ за ред. О. І. Пометун. Київ: Пляяди, 2006. 220 с.
7. Ліпман М. Чим може бути критичне мислення. *Вісник програм шкільних обмінів*, 2006. № 27. С. 17–23.
8. Пометун О. І., Сущенко І. М. Основи критичного мислення. Дніпро: ЛПА, 2016. 156 с.
9. Терно С. О. Роль критичного мислення у громадянському вихованні на уроках історії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького нац.ун-т*. 2013. Вип. 35. С. 374–382.
10. Тягло О. Післямова до статей Метью Ліпмана і Марка Вайнштейна. *Вісник програм шкільних обмінів*, 2006. № 27. С. 26–27.
11. Хачумян Т. І. Формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Харків, 2005.

REFERENCES

1. Bielkina – Kovalchuk O. V. (2006) Formuvannya krytychnoho myslennia uchniv pochatkovykh klasiv i v protsesi navchannia [Formation of critical thinking of elementary school students in the learning process] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : 13.00.09. 21. [in Ukrainian].
2. Bondaruk I. P. (2012) Formuvannya krytychnoho myslennia deviatyklasnykiv u protsesi navchannia istorii [Formation of critical thinking of ninth graders in the process of learning history] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / In-t pedahohiky NAPN Ukrainy. 276. [in Ukrainian].
3. Vovk T. V. (2012) Tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia yak zasib formuvannia osobystosti uchnia [The technology of developing critical thinking as a means of forming the student's personality]. *Pedahohichna maisternia*. № 2(14). [in Ukrainian].
4. Huran N., Pometun O. (2008) Formuvannya krytychnoho myslennia uchniv u protsesi navchannia prav liudyny [Formation of students' critical thinking in the process of teaching human rights]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly : zbirnyk nauk. prats'.* Umanskyi derzh. ped. un-t im. P. Tychny. № 27. [in Ukrainian].
5. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and complete general secondary education]: zatverdzhenyu postanovoyu KМУ vid 23.11.2011 № 1392. URL: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards> (data zvernennya 12.02.2024).
6. Krouford A., Saul V., Met'yuz S., Makinster D. (2006) Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv [Technologies for the development of students' critical thinking]/ za red. O. I. Pometun. Pleyady. 220. [in Ukrainian].
7. Lipman M. (2006) Chym mozhe buty krytychne myslennia [What can be critical thinking]. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv*. № 27. 17–23. [in Ukrainian].
8. Pometun O. I., Sushchenko I. M. (2016) Osnovy krytychnoho myslennia Basics of critical thinking]. *LIRA*. 156. [in Ukrainian].
9. Terno S. O. (2013) Rol krytychnoho myslennia u hromadskomu vykhovanni na urokakh istorii [The role of critical thinking in civic education in history lessons]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho nats.un-t*. Vyp. 35. 374–382. [in Ukrainian].
10. Tyahlo O. (2006) Pislyamova do statey Metiu Lipmana i Marka Vaynsteina [Afterword to articles by Matthew Lipman and Mark Weinstein]. *Visnyk prohram shkilnykh obminiv*. № 27. 26–27. [in Ukrainian].
11. Khachumyan T. I. (2005) Formuvannya krytychnoho myslennia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv zasobamy informatsiynykh tekhnolohii [Formation of critical thinking of students of higher educational institutions by means of information technologies]: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.09. [in Ukrainian].